

СТАНОВИЩЕ

върху дисертационен труд за получаване на образователна и научна степен „доктор“ в област на висше образование „Социални науки“, по професионално направление, 3.8. „Икономика“, научна специалност „Икономика и управление /земеделие/“

Тема и автор на дисертационния труд: Михаела Михайлова Михайлова

„Поземлените отношения и влиянието на институционалната среда върху българското селско стопанство“

Член на научното жури: доц. д-р Божидар Антонов Иванов, Институт по аграрна икономика – ССА, научна специалност „Икономика и управление /земеделие/“, назначен със Заповед РД 05-28 от 15.05.2022 г.

I. Актуалност на проблема

Разработката е по актуален и значим въпрос за аграрикономическата наука, чиито измерения преминават отвъд изследователската област и имат важно практическо отражение. Обемът на дисертационния труд е 234 страници, като от тях над 200 представляват по същество изследване по темата, което е събрано в три консистентни и подходящо обособени глави. Направеният литературен преглед, поместен в Глава I, както и изработеният анализ в Глава II разкриват задълбочената и усърдна работа извършена от автора, която не само отговаря на нуждите на изследването, но и свидетелства за повишаване научната квалификацията на същия за придобиване на ОНС „доктор“. Авторът разглежда темата през призмата на институционалната среда, а не единствено от ресурсна гледна точка на земеделската земя, като икономически фактор на производството, което дава възможност за разширяване контекста в които този важен фактор на производството трябва да бъде оценяван и анализиран. Поземлените отношения, макар да са актуална и значима тема привличала изследователско внимание в последните десетилетия, не може да бъде изчерпана и поставя нови предизвикателства, особено с присъединяването на страната в ЕС и прилагане на ОСП. Както посочва и самият автор „голяма част от собствениците и стопанисващите земеделската земя са неудовлетворени от утежнените административни процеси по възстановяване собствеността на земята“, което показва, че макар към момента да съществува работещо решение земеделската земя в много голяма степен да бъде използвана и стопанисвана по предназначение, критичните въпроси с урегулирането на правата за стопанисване, ползване и разпореждане остават чувствителни.

II. Цел, задачи и методи на изследване (хипотези на дисертационния труд)

Целта, задачите и хипотезите са ясно формулирани. Изведената теза е в голяма степен коректна и предоставяща солидна основа за провеждане на изследването и анализа на поставените за проверка хипотези. Предложеният дисертационен труд има достатъчно добро качество по отношение на теоретичния преглед, анализа, методическия подход, направените обобщения и препоръки. Демонстрирана е задълбоченост в изследователската тематика, както и добро и релевантно използване на методическия набор от научни методи, което придава на работата достатъчна наукоемкост, за да бъде

квалифицирана, като дисертационен научен труд. Дисертационният труд е написан едновременно научноиздържано и на разбираем и достъпен и за по-широк кръг от читатели, което допълнително повишава достойнствата на работата.

III. Нагледно представяне и интерпретация на получените резултати. Използвана литература

Едно от големите предимства на дисертацията е включването на изводи след всяка от главните части. Авторът разбира и правилно целеполога холистичния подход за провеждане на изследването и извеждане на резултатите. Стъпването на PESTLE анализа и на Williamson подхода за институционален анализ дава обоснованост и издържаност на постигнатите резултати и изведените изводи. Авторът успешно и методически коректно интерпретира и извежда своите заключения. Направените изводи, че „често променящо се законодателство, което създава неизвестност при използвания поземлен ресурс в стопанствата” е убедително демонстрирано с проследяване и описване на промените в поземленото законодателство. Посоченият извод, че „новата институционална рамка води до неравенства и динамична стопанска конюнктура, с различно влияние в подотраслите и секторите на българското земеделие”, е принципно правилна и достатъчно подкрепена с позовавания от други изследвания. Авторът прави богат и достатъчно обширен литературен преглед, като едно от достойнствата на работата е именно подкрепата с референции на изведените твърдения и постановки. Общият брой на използваната литература включва над 242 литературни източника на български и чужд език, което недвусмислено показва убедителния научен характер на дисертацията.

IV. Приноси на дисертационния труд

За разглежда на приносите се използва преглед и оценка на изведените от самия автор такива. Те биват синтезирани в няколко направления:

„Извежда значимостта на проблемите при използването на поземления ресурс за развитието на икономическата теория, за еволюцията и усъвършенстването на икономическите школи в исторически план и в съвременето”

Този принос е напълно обоснован и защитен, като направеният преглед на литературата и на разработките в тази област е достатъчно обширен и всеобхватен. Авторът работи, както с неокласически средства за анализ на стопанско и секторно равнище, така и прави достатъчно пълен разбор на институционалните и социални фактори, които характеризират въпроса с поземлените отношения.

„Разкрива комплексното влияние на факторите, динамизиращи институционалната среда в българското селско стопанство. Прилага PESTEL за пръв път при анализ на селското стопанство и изучаване на поземлените отношения у нас”

Твърдението за прилагането за първи път на PESTEL анализа в изследване посветено на селското стопанство е достатъчно силен аргумент за оригиналността на изследването. PESTEL анализът е инструмент за стратегически маркетингов анализ, който обаче се прилага от автора, за да докаже своите резултати и заключения.

„Адаптира актуалния теоретичен модел за Четирите нива на социален анализ, което осигурява прилагане на холизъм при анализиране на институционалната среда и

изследване на релациите между развитието на поземлените отношения и отражението им върху социално-икономическите промени в системата на селското стопанство”

Макар да не е структурно добре изчистено, каква точно адаптация е направена на институционалния-йерархичен модел на Williamson, самото позоваване и възприемане на идеите и изследователския ракурс на НИЕ е научноиздържано. Безспорно изследването на взаимовръзките между поземлените отношения и социално-икономическите промени в селското стопанство са важен принос на работата.

Откриване на дисбаланси в българското селско стопанство при прилагане на иновативния CAPRI модел на ЕС.

Запознаване с работата и с особеностите на CAPRI модела, които моделира възможната ситуацията в българското земеделие е много полезен и показва любознателността на автора. Обвързването на цялостният анализ на поземлените отношения с конкретните отрасли икономически измерения е удачен и трябва да се отчете, като заслуга на автора.

V. Публикационна активност и оценка на качеството на научните публикации

Една от най-впечатляващите страни в работата на докторантката е нейната публикационна активност. Общият брой на статии, доклади, части от колективни монографии и други научни публикации е 22, което е направено в рамките на 4 години. Преобладаващата част от тях са в реферирани издания, а едно от тях е в издание с импакт фактор, в световна база данни. Около 13 от тях са самостоятелни, което показва значителните постижения на автора. Участието в различни научни форуми за тези 4 години също е много убедителен аргумент, който потвърждава сериозността и потенциала на докторантката.

VI. Критични бележки, въпроси и препоръки към кандидата

Въпреки безспорните изследователски достойнства на предложения дисертационен труд, както при почти всяка научноизследователска работа могат да се изведат известни слабости и оттам да се направят и препоръки. Някои по-съществените въпроси, които възникват са:

Авторът споменава и обръща внимание на правата на собственост, които са централни в поземлените отношения, но дали в петкомпонентната или в трикомпонентната констелация (разпореждане, управление, ползване), какво е разпределението на права и задължения между земевладелец, земеползвател и трета страна и как това се променя в отделните етапи на поземлените отношения е също ключово за оценка по темата, по която може да се обърне поглед в бъдеще.

Първата формулирана хипотеза на автора, че „преходът от планово към пазарно стопанство без икономически анализ и подходяща законодателна рамка води до раздробяване на поземлената собственост” трябва да бъде поставена под допълнително прецизиране и обследване. Авторът може да дообясни тази хипотеза, от каква перспектива е разгледана по оста ефективност-справедливост.

В икономическия анализ на дисертационния труд има нужда от повече акцент върху размера на разходите за земя върху общите разходи и във факторната доходност при

отделните земеделски производства. Подробни изчисления са направени по отношение откупуването и възвращаемостта при инвестициите от земя. Същевременно, е добре да бъде изяснено съждението, че „има отрицателна корелация между цената на земята и СЕПП плащанията и отрицателна корелация между цената на рентата и СЕПП плащанията”. Това означава ли, че с увеличаване на плащанията по СЕПП и на рентните плащания, цената на земята намалява?

ЗАКЛЮЧЕНИЕ:

Въз основа на задълбочените, обосновани и консистентни анализи, заключения и препоръки направени в предложения дисертационен труд, наред с демонстрираните умения и способност за разбиране и прилагане от докторантката на водещи методически средства, с използвани различни методи на изследване може да се даде висока оценка на нейната работа. Значителната публикационна работа на докторантката, както и нейната активност в различни научни мероприятия и дейности доказват, както нейната старателност, така и натрупаният опит и придобити знания по време на обучението. С оглед на изложеното и на база запознаването с всички материали и литературна справка на докторантката считам, че представеният дисертационен труд отговаря на изискванията на ЗРАСРБ и Правилника за условията и реда за придобиване на научни степени и за заемане на академични длъжности в ССА, което ми дава основание да го оценя **ПОЛОЖИТЕЛНО**.

Въз основа на гореизложеното предлагам да се присъди на Михаела Михайлова Михайлова научната степен “доктор” в област на висше образование „Социални науки”, по професионално направление, 3.8. „Икономика”, научна специалност „Икономика и управление /земеделие/”.

Заличено на основание ЗЗЛД

Дата: 07.03.2022 г.

ИЗГОТВИЛ СТАНОВИЩЕТО:

(доц. д-р Божидар Иванов)

SCIENTIFIC STATEMENT

on a dissertation for obtaining an educational and scientific degree "Doctor" in the scientific direction and professional field, 3.8. "Economics", scientific major "Economics and Management / Agriculture /"

Topic and author of the dissertation: "Land Relations and the Influence of the Institutional Environment on Bulgarian Agriculture", author: **Mihaela Mihaylova Mihaylova**

Member of scientific jury: **Assoc. Prof. Dr. Bozhidar Ivanov**, Institute of Agricultural Economics (IAE) at Agricultural Academy, 3.8. Economics, scientific specialty "Economics and Management (Agriculture)", Order No RD 05-28 / 15.2.2022.

I. Relevance of the problem

The study is on a relevant and important issue of agro-economic science, whose comprehensions go beyond the research field and have notable practical implications. The volume of the dissertation is 234 pages, of which over 200 are an essential research on the topic, which is collected in three consistent and appropriately separated chapters. The literature and reference reviewing in Chapter I, as well as the accomplished analysis in Chapter II demonstrate in-depth and profound work done by the author, which not only meets the needs of the study, but also testifies of improving the scientific qualification of the PhD student for acquiring the educational and scientific degree "Doctor". The author studies the topic through the prism of the institutional environment, and not only scrutinized it through the resource point of view of agricultural land, as an economic input of production, along with expanding the context in which this important production factor should be evaluated and analyzed. Land relations, although a relevant and important theme that has drawn up the research attention in recent decades, cannot be completed and poses new challenges, especially with the EU accession of the country and the CAP implementation. As the author himself points out, "a large part of the owners and managers of agricultural land are dissatisfied with the burdensome administrative processes of restitution of land ownership", which shows that despite the existence of a currently working solution for agricultural land to be used and managed purposefully, critical issues remain sensitive, related to the governance of the derived aspects of property rights - possession, management and output use out of ownership.

II. Purpose, tasks and research methods (hypotheses of the dissertation)

The goal, tasks and hypotheses are clearly defined. The presented thesis is largely correct and provides a solid basis for conducting research and analysis and to test and verify the noted hypotheses. The proposed dissertation is of sufficient quality in terms of theoretical review, analysis, methodological approach, conclusions and recommendations. General view and discourse are demonstrated in research topics, as well as good and relevant use of the methodological bundle of scientific methods, which gives the work sufficient scientific capacity

to be qualified as a dissertation scientific work. The dissertation is written both scientifically sound and understandably and accessible to a wider range of readers, which further enhances the merits of the work.

II. Visual presentation and interpretation of the obtained results. References

One of the great advantages of the dissertation is placing and conflating conclusions after each of the main parts. The author understands and correctly uses a holistic approach to conducting research and deriving results. The introduction of the PESTLE analysis and the Williamson approach to institutional analysis provides justification and sustainability of the results achieved and the conclusions wrapped up. The author successfully and methodically correctly interprets and draws his conclusions. The conclusions made that "frequently changing legislation that creates uncertainty in the use of land resources on farms" is reliably demonstrated by narrating and describing changes in land legislation. The stated conclusion that "the new institutional framework leads to inequalities and dynamic economic conditions, with different influence in the sub-sectors and industries of Bulgarian agriculture" is principally correct and sufficiently supported by references from other studies. The author makes a deep and sufficiently extensive literary review, as one of the benefit of the work is the support by the references to the assertions and assumptions. The total number of used literature includes over 242 reference sources in Bulgarian and foreign languages, which unequivocally shows the exhorting scientific nature of the dissertation.

IV. Contributions of the dissertation

A review and evaluation of the contributions made by the author himself is used to review the contributions. They are synthesized in several stances:

"Shows the importance of problems in the use of land resources for the development of economic theory, for the evolution and improvement of economic schools in historical terms and in current times"

This contribution is fully justified and protected, and the review of the literature and developments in this area is sufficiently extensive and comprehensive. The author works both with neoclassical tools for analysis at the macro and sectoral level, and makes a sufficiently complete analysis of the institutional and social factors that characterize the issue of land relations.

"Reveals the complex influence of the factors creating dynamism to the institutional environment in Bulgarian agriculture. Applies PESTLE for the first time in the analysis of agriculture and the study of land relations in our country".

The claim that the PESTLE analysis was applied for the first time in a study on agriculture is a strong enough argument for the novelty of the study. PESTLE analysis is a tool for strategic marketing analysis, which, however, is used by the author to prove his results and conclusions.

"Adapts the current theoretical model for the Four Levels of Social Analysis, which ensures the application of holism in analyzing the institutional environment and studying the relationships"

between the development of land relations and their impact on socio-economic changes in the agricultural system".

Although it is not structurally well clarified what exact adaptation has been made to Williamson's institutional-hierarchical model, the very reference and adoption of the ideas and research perspective of the Williamson scientific model is scientifically significant. Undoubtedly, the study of the interrelationships between land relations and socio-economic changes in agriculture is an important contribution to the work.

Detection of imbalances in Bulgarian agriculture with the application of the innovative EU CAPRI model.

Getting acquainted with the work and specifics of the CAPRI model, which models the possible situation in Bulgarian agriculture is very useful and shows the inquisitiveness of the author. Linking the overall analysis of land relations with the specific sectoral economic dimensions is appropriate and should be taken into account, as an author's merit.

V. Publication activity and evaluation of the quality of scientific publications

One of the most impressive aspects of the PhD candidate's work is her publishing activity. The total number of articles, reports, mutual parts in collective monographs and other scientific publications is 22, which was done within 4 years. The predominant part of them are in peer-reviewed editions, and one of them is in an impact factor edition, in scientific world databases. About 13 of the publications are sole author papers, which shows the significant achievements of the candidate. Participation in various scientific forums for these 4 years is also a very convincing argument that confirms the seriousness and potential of the PhD candidate.

VI. Critical remarks, questions and recommendations to the candidate

Despite the indisputable research advantages of the proposed dissertation, similarly to almost any research work, some weaknesses can be identified and recommendations might be made and proposed. Some of the more important issues that arise are:

The author mentions and draws attention to property rights that are central to land relations, but whether in the five-component or three-component property right layer (possession, management, use), what is the distribution of rights and liabilities between landowner, tenant, titleholder and third party and how these relationships change and allocate resources in the different phases of land reforms is also key to investigate and assess in the future.

The author's first hypothesis that "the transition from a hierarchical and planned to a market economy without economic analysis and an appropriate legislative framework leads to the fragmentation of land ownership" should be placed under further scrutiny and clarification. The author could explain this hypothesis; from what perspective it is considered in the terms of efficiency-justice dichotomy.

In the economic analysis of the dissertation there is a need for more emphasis on the amount of land costs on total costs and in the factor profitability of individual agricultural productions. Detailed calculations have been made regarding the payback and return on land investments. At the same time, it is good to clarify the assertion that "there is a negative correlation between the price of land and SAPS payments and a negative correlation between the price of rent and SAPS payments". Does this mean that with the increase in SAPS payments and rent payments, the price of land decreases?

CONCLUSION:

Based on the overall, substantiated and consistent analyses along with derived conclusions and recommendations made in the proposed dissertation, complemented by the demonstrated skills and ability to comprehend and apply of leading methodological tools, using different research methods, the work and whole educational knowledge of the PhD candidate can be highly praised. The significant publication work of the PhD candidate as well as her activity in various scientific events and activities prove both her consistency, the accumulated experience and acquired knowledge during the educational mastering. In view of the above-stated and on the basis of acquaintance with all materials and evidences regarding the PhD candidate, I believe that the presented dissertation meets the necessity requirements of the Law for the Promotion of the Academic Personnel and the Regulations on the rules and conditions for obtaining scientific degrees and holding academic positions in the Agricultural Academy, which gives motives and reasons to evaluate the dissertation POSITIVE.

In pursuance of above, I propose to confer Mihaela Mihailova Mihailova the scientific degree "Doctor of Philosophy" in the realm of High education level "Social Sciences", under the professional field 3.8. "Economics", scientific major "Economics and Management (Agriculture)".

Заличено на основание ЗЗЛД

Date: 07.03.2022

STATEMENT PREPARED BY:

(Assoc. Prof. Dr. Bozhidar Ivanov)